

Štyridsať rokov Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva

Pred štyridsiatimi rokmi, 16. novembra 1972, bol na 17. generálnej konferencii UNESCO v Paríži prijatý **Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva**, skrátene známy ako Dohovor o svetovom dedičstve – *World Heritage Convention* (ďalej len Dohovor), ktorý nadobudol všeobecne platnosť 17. decembra 1975. Definíciu *kultúrneho dedičstva* v ňom ustanovil čl. 1 a *prírodného dedičstva* čl. 2 Dohovoru (oznámenie FMZV č. 159/1991 Zb.). Práva a povinnosti zmluvných štátov ustanovujú čl. 4 až 7 Dohovoru. Najvyšším orgánom Dohovoru je **Generálne zhromaždenie štátov dohovoru**, ktoré zasadá v dvojročných intervaloch a volí do 21-členného **Výboru svetového dedičstva** (*World Heritage Committee* – WHC) niektoré z kandidujúcich zmluvných štátov (kandidatúra SR bola viackrát neúspešná). WHC zasadá raz ročne, pričom len tento výbor môže schvaľovať nominácie lokalít jednotlivých štátov do **Zoznamu svetového dedičstva**, ktoré patrí celému ľudstvu (nejde teda o *Zoznam UNESCO*, ako sa často chybne uvádza).

Sekretariátom WHC sa stalo **Centrum svetového dedičstva** (*World Heritage Center*) pri UNESCO v Paríži, na čele s riaditeľom (od roku 2000 s Francescom Bandarinom), kde sú uložené aj tzv. **Predbežné zoznamy** (*Tentative Lists*) zo 163 štátov s navrhovanými 1 521 objektmi širšieho výberu pre potenciálne nominácie. Z odborného hľadiska pre WHC vykonávajú poradenskú činnosť celosvetové organizácie, akými sú: Svetová únia ochrany prírody (IUCN), Medziná-

rodná rada pamiatok a sídel (ICOMOS), Medzinárodné centrum pre štúdium záchranu a reštaurovania kultúrneho majetku (ICCROM). WHC spolupracuje, okrem Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO), napríklad aj so Svetovou turistickou organizáciou (WTO), Environmentálnym programom OSN (UNEP), Medzinárodnou federáciou krajinných architektov (IFLA), ktorá sa osobitne zaoberala svetovým dedičstvom na svojom svetovom kongrese v roku 2000 v Kostarike atď.

WHC a jednotlivé členské štáty zabezpečujú viaceré podujatia a projekty zamerané na svetové dedičstvo. V prvom rade ide o záchranu lokalít svetového dedičstva zapísaných do **Zoznamu ohrozeného svetového dedičstva** (35 lokalít v roku 2012). Osobitné výchovno-vzdelávacie zameranie má projekt **Participácia mládeže na ochrane a poznávaní svetového dedičstva**, v rámci ktorého sa uskutočnili akcie aj na Slovensku. Pre učiteľov sa realizuje v 130 členských štátoch Dohovoru projekt **Svetové dedičstvo v rukách detí**. Z iniciatívy kanadského mesta Quebec vznikla v roku 1990 Organizácia miest svetového dedičstva (*Organization of World Heritage Cities*), ktorá za krátku chvíľu združila vyše 100 miest zahrnutých do Zoznamu svetového dedičstva a usporiadala niekoľko celosvetových stretnutí ich primátorov. Starostlivosť o svetové dedičstvo sa stala témou aj mnohých vedeckých inštitúcií, spoločností a združení občanov a predmetom diskusií na rôznych medzinárodných fórach,

napr. 7. – 8. augusta 2000 na 31. medzinárodnom geologickom kongrese v Riu de Janeiro so zameraním sa na *Geologické svetové dedičstvo*. 22. septembra – 1. októbra 2000 sa uskutočnila v Austrálii celosvetová *Konferencia o paleontologických lokalitách svetového dedičstva*. Predchádzala jej *Medzinárodná konferencia o starostlivosti o kultúrne dedičstvo a rozvoji miest* 5. – 7. júla 2000 v Pekingu. Na základe pozvania slovenskej delegácie na 22. zasadnutí WHC v Kjóte sa 1. – 4. júna 1999 v Banskej Štiavnici uskutočnilo pracovné stretnutie Medzinárodnej skupiny expertov (reprezentantov Afriky, arabských štátov, Latinskej Ameriky, Severnej Ameriky, Európy, Ázie a Pacifiku, ako aj celosvetových organizácií IFLA, WHC, ICOMOS, IUCN, ICCROM) **k tvorbe celosvetovej smernice starostlivosti o kultúrnu krajinu** (práce začaté v Banskej Štiavnici sa ukončili 27. – 28. októbra 2000 v Ríme). O týchto významných aktivitách, ktoré mali pozitívny ohlas aj na stránkach periodík o svetovom dedičstve (v *The World Heritage Newsletter*, vychádzajúcom od roku 1993 a reprezentačnom časopise *World Heritage*), rokovalo aj WHC a jeho predsedníctvo.

Slovenská republika sa snažila o pristúpenie k uvedenému Dohovoru už v 80. rokoch minulého storočia. Iniciatívy z odboru pamiatok a ochrany prírody Ministerstva kultúry SSR však narážali na bariéru nepochopenia, podozrievavosti a byrokracie federálnych orgánov. Neúspešné ostalo aj tzv. *vianočné stanovisko* uvedeného odboru z 21. decembra 1988 s opätovným zdôvodneným návrhom na pristúpenie Československa k Dohovoru. Až po urgenciách sa 26. októbra 1989 uskutočnili rokovania k tomuto návrhu na Ministerstva kultúry ČR a na Československej komisii pre spoluprácu s UNESCO pri Federálnom ministerstve zahraničných vecí ČSSR v Prahe. Na týchto rokovaniach bola česká strana

Tab. 1. Predbežný návrh lokalít Slovenska na zápis do Zoznamu svetového dedičstva z roku 1989

Návrh na zápis do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva
1. Stredoveké banícke mestá Banská Štiavnica a Kremnica a súbor technických pamiatok
2. Historické centrum mesta Levoča
3. Historické centrum mesta Bardejov
4. Dóm sv. Martina a historické centrum Bratislavy
5. Nitra – Horné staré mesto
6. Súbor univerzitných budov v Trnave
7. Staré cirkevné mesto Spišská Kapitula a Spišský hrad s okolím
8. Archeologické nálezisko Devín a Prírodná rezervácia Devínska Kobyla
9. Archeologické nálezisko Havránok
10. Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec
11. Rezervácia ľudovej architektúry Čičmany
Návrh na zápis do Zoznamu svetového prírodného dedičstva
1. Tatranský národný park
2. Národný park Malá Fatra
3. Národný park Slovenský raj
4. Prírodná rezervácia Pieniny – Prielom Dunajca
5. Prírodná rezervácia Súľovské skaly
6. Prírodná rezervácia Šúr
7. Prírodná rezervácia Cigánka
8. Ochtinská aragonitová jaskyňa
9. Jaskynný systém Domica (Slovensko) – Baradla (Maďarsko)
10. Prírodné rezervácie centrálnej časti Národného parku Nízke Tatry
11. Zádielska tiesňava a Turniansky hradný vrch

a federálne orgány oboznámené už aj s **predbežným zoznamom na nomináciu lokalít Slovenska na zápis do Zoznamu svetového dedičstva** z roku 1989 (tab. 1).

Uvedený zoznam s charakteristikami 22 lokalít/objektov uviedol odbor pamiatok a ochrany prírody Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky vo svojom liste z 31. októbra 1989 adresovanom orgánom zahraničných vecí a partnerskému odboru v Prahe, ktorý prisľúbil na rokovaní 26. októbra 1989 podporu a v rámci unifikácie na federálnej úrovni spoločný koordinovaný postup. Keďže k pozitívnym zmenám nedošlo ani po novembri 1989, nasledoval list ministra kultúry SR z 18. apríla 1990, v ktorom vyzval českého kolegu k spoločnej aktivite zameranej

na pristúpenie ČSFR k Dohovoru. Tejto výzve predchádzal list zo 16. marca 1990 podpredsedovi vlády ČSSR Josefovi Hromádkovi s týmto odporúčaním: *„Nazdávame sa, že Československo by malo urýchlene pristúpiť k Dohovoru o ochrane svetového a kultúrneho dedičstva (Paríž, 1972), ktorý sa, okrem záchrany hodnôt celosvetového významu, orientuje aj na kultúrne hodnoty národov a regiónov. Tunajšie ministerstvo vypracovalo pre Federálne ministerstvo zahraničných vecí v tomto smere prvý návrh a vstúpilo do rokovaní s Ministerstvom kultúry ČR a Ministerstvom životného prostredia ČR.“* Až potom došlo k prijatiu uznesenia vlády ČR zo 6. júna 1990 č. 165, uznesenia vlády SR zo 4. septembra 1990 č. 412 a uznesenia vlády ČSFR zo 16. augusta 1990 č. 555 o pristúpení

ČSFR k Dohovoru. ČSFR uložila listiny o prijatí Dohovoru 15. novembra 1990 a tak sa 15. februára 1991 po Fidži stala 115. členským štátom Dohovoru. Po rozdelení ČSFR (1. januára 1993) sa sukcesiou stala Česká republika 133. členským štátom Dohovoru 26. marca 1993 a Slovensko 134. členským štátom Dohovoru 31. marca 1993. Po nadobudnutí platnosti Dohovoru pre ČSFR vznikla 7. mája 1991 z podnetu Ministerstva životného prostredia SR **Česko-Slovenská koordinačná rada ochrany svetového kultúrneho a prírodného dedičstva** so sídlom a sekretariátom v Bratislave. Rada, ktorej predsedal Ladislav Miklós, ako podpredseda bývalej Slovenskej komisie pre životné prostredie, okrem iného uskutočnila aj výber objektov z ČR a SR navrhovaných do Zoznamu svetového dedičstva, pričom tajným hlasovaním na zasadnutí v Bratislave určila poradie pre vypracúvanie nominačných projektov (tab. 2).

Návrh na zaradenie kultúrneho a prírodného dedičstva Slovenska do Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, po prijatí na operatívnej porade ministra a predsedu Slovenskej komisie životného prostredia 3. júla 1991, prerokovala a schválila vláda SR uznesením č. 439 z 13. augusta 1991 (prvé 4 nominačné projekty boli predložené do 30. septembra 1991 – Vlkolínec, Banská Štiavnica, Spišský hrad s okolím a Tatranský národný park). Po rozdelení ČSFR vznikol 16. júna 1993, v gescii Ministerstva životného prostredia SR, **Slovenský výbor pre ochranu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva**, ktorý neskôr, v zmysle uznesení vlády SR č. 35 zo 16. januára 1996 a č. 509 z 23. júla 1996, nahradila **Medzirezortná komisia pre záchranu lokalít zapísaných v Zozname svetového dedičstva** už v gescii Ministerstva kultúry SR. Na základe činnosti tejto komisie sa vláda SR každý rok systematicky

zaoberala problémami ochrany svetového dedičstva v SR a prijala uznesenia č. 220/1997, 249/1998, 706/1999, 304/2000, 384/2001, 552/2002, 411/2003 a 615/2004 (6. júla 2005 však minister kultúry SR František Tóth bezdôvodne stiahol materiál z programu rokovania vlády SR a navrhol zrušenie komisie, s čím vláda uznesením č. 643/2005 súhlasila). Neskôr, po nástupe novej vlády SR, tento poradný orgán sčasti nahradila v júni 2009 **Komisia na koordináciu úloh ochrany lokalít svetového kultúrneho dedičstva**.

Doteraz pristúpilo k Dohovoru 190 štátov, pričom 157 z nich má na svojom území lokality svetového dedičstva. Celkovo je do Zoznamu svetového dedičstva zapísaných 962 lokalít, z toho 745 kultúrneho dedičstva, 188 prírodného dedičstva a 29 tzv. zmiešaného (kultúrneho a prírodného) dedičstva. Z uvedeného vyplýva, že v zozname je zapísaných skoro štyrikrát viac lokalít kultúrneho, než prírodného dedičstva. Súvisí to nielen s väčším počtom a väčšou úspešnosťou nominácií kultúrneho dedičstva, ale aj s prísornosťou posudzovateľov z IUCN. WHC doteraz zo SR rezolútne zamietol nominácie **Tatranského národného parku** v roku 1992 v Santa Fe, **Katedrály sv. Alžbety, kaplnky sv. Michala a Urbanovej veže v Košiciach** v roku 1994 v thajskom Phukete a **Úvraťovej železničky Kysuce – Orava** v roku 1999 v marockom Marrakéši. Už v štádiu posudzovania, teda ešte pred predložením na schvaľovacie konanie orgánom WHC, neuspeli nominácie projekty **Tokajská vinohradnícka oblasť** a z roku 2002 **Pôvodné lúčno-pasienkové lokality Slovenska** (6 lokalít: Liptovská Teplička, Podpoľanie, Orava, Zamagurie, Bocianska dolina a Horehronie). Nominácia **Roklín Slovenského raja** a **Dobšinskej ľadovej jaskyne** z 26. júna 1997 bola posudzovaná WHC už

Tab. 2. Návrh lokalít pre vypracúvanie nominačných projektov na zápis do Zoznamu svetového dedičstva po roku 1991

Návrh do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva	
Česká republika	Slovenská republika
Historické centrum Prahy	Historické mesto Banská Štiavnica s okolitými technickými pamiatkami
Historické mesto Český Krumlov	Spišský hrad a sústava pamiatok jeho okolia (ešte vrátane Štátnej prírodnej rezervácie Dreveník)
Historické mesto Telč	Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec
Hrad Karlštejn a Štátna prírodná rezervácia Karlštejn (aj ako prírodné dedičstvo)	
Návrh do Zoznamu svetového prírodného dedičstva	
Potenciálny Národný park České Švýcarsko	Tatranský národný park
Chránená krajinná oblasť Moravský kras (aj ako kultúrne dedičstvo)	Pralesy Polonín (5 štátnych prírodných rezervácií: Stužica, Riaba skala, Pľaša, Rožok a Havešová)
Juhočeské pralesy (Štátna prírodná rezervácia Zofínsky prales a Štátna prírodná rezervácia Hojná voda, vyhlásené už v roku 1838)	Národný park Slovenský raj Národný park Malá Fatra

na jeho 22. zasadnutí v roku 1998 v japonskom Kjóte s odporúčaním rozšíriť nominačný projekt aj na ďalšie krasové doliny (dnes ako pripravovaný projekt **Doliny mezozoika Západných Karpát**). Konečný verdikt v austrálskom Cairns v roku 2000 však viedol k čiastočnému úspechu – schváleniu **Dobšinskej ľadovej jaskyne**. Obdobne skončil nominačný projekt zo 16. januára 2003 **Pralesy Slovenska** (20 lokalít), ktorý sa, na základe vyjadrení expertov IUCN, musel spolu s Ukrajinou prepracovať na **Karpatské bukové pralesy**. Úspešnejšie boli nasledovné nominácie (7 lokalít), ktoré skončili **zápisom do Zoznamu svetového dedičstva**:

- ako kultúrne dedičstvo

1. **Vlkolínec** (prvé svetové dedičstvo na Slovensku; Cartagena v roku 1993),
2. **Levoča, Spišský hrad a súvisiace kultúrne pamiatky** (Mestská pamiatková rezervácia Spišská Kapitula, Pamiatková zóna Spiš-

ské Podhradie, kostol sv. Ducha v Žehre; Cartagena v roku 1993 a rozšírenie v Seville v roku 2009),

3. **Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky v jej okolí** (vrátane 23 vodných nádrží – tajchov; Cartagena v roku 1993),
4. **Mestská pamiatková rezervácia Bardejov** (spolu so židovským suburbium; Cairns v roku 2000),
5. **Drevené chrámy slovenskej časti Karpatského oblúka** (8 kostolíkov: Hervartov, Tvrdošín, Leštiny, Kežmarok, Hronsek, Bodružal, Ladomirová, Ruská Bystrá; Quebec v roku 2008);

- ako prírodné dedičstvo

1. **Jaskyne Slovenského krasu a Aggteleckého krasu** (prioritne Jaskyňa Dmica, Gombasecká jaskyňa so Silickou ľadnicou, Jasovská jaskyňa, Krásnohorská jaskyňa, Ochtinská aragonitová jaskyňa, Drienovská jaskyňa, Hrušovská jaskyňa, Skalísty

potok – Kunia priepasť, Diviacia priepasť, Zvonivá jama, Snežná diera, Obrovská priepasť, Dobšinská ľadová jaskyňa so Stratenkou jaskyňou a Psími dierami; maďarské Baradla, Béke barlang, Kossuth barlang, Meteor barlang, Rákóczi barlang I., Rákóczi barlang II., Szabadság barlang, Vass Imre barlang, Rejtek zomboly, Vecsem-bükki zomboly; Berlín v roku 1995 a rozšírenie v Cairns v roku 2000),

2. **Karpatské bukové pralesy a nemecké staré bukové lesy** – 15 lokalít trilaterálne s Ukrajinou a Nemeckom (Havešová, Rožok, Vihorlat, Stučica – Bukovské vrchy; ukrajinské Stučicja-Užok, Čornogora, Maramoroš, Svidovec, Kuzij-Tribušany, Ugoľka-Širokij Luh; nemecké Jasmund, Serrahn, Grumsin, Hainich, Kellerwald; Christchurch v roku 2007 a rozšírenie 25. júna 2011 v Paríži na 33 669 ha).

Do **Predbežného zoznamu SR**, odovzdanom WHC v novembri 1993, po spresnení Ministerstvom kultúry SR a Ministerstvom životného prostredia SR v rokoch 1995 a 2002 (vládou SR 9. mája 2002), boli zaradené:

- ako **svetové kultúrne dedičstvo**
1. **Pamiatky Veľkej Moravy: Slovenské hradište v Mikulčiciach a Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch** (spolu s Českou republikou – zatiaľ neúspešne),
 2. **Pevnostný systém na sútoku Dunaja a Váhu v Komárne – Komárome** (spolu s Maďarskom – zatiaľ neúspešne),
 3. **Pamätník Chatama Sófera** v Bratislave,
 4. **Limes Romanus** – rímske antickej pamiatky na strednom Dunaji (spolu s Rakúskom a Maďarskom),
 5. **Gemerské a abovské kostoly so stredovekými nástennými maľbami** (spolu s Maďarskom),

6. Koncept šošovkovitého historického jadra mesta Košice,

7. **Tokajská vinohradnícka oblasť**, súbor vinohradníckych pivníc (zatiaľ neúspešne, s predpokladom rozšírenia zapísaného Tokajského vínneho regiónu v Maďarsku);

• ako svetové prírodné dedičstvo

1. **Doliny mezozoika Západných Karpát (12 lokalít)**, ako pokračovanie neúspešného projektu Rokliny Slovenského raja, resp. Krasová dolina Slovenska (Kyseľ, Sokolia dolina, Veľký Sokol, Piecky, Blatnická dolina, Gaderská dolina, Prosiecka dolina, Kvačianska dolina, Jánska dolina, Zádielska dolina, Hájska dolina a spolu s Poľskom Prielom Dunajca),
2. **Belianske Tatry a Bielovodská dolina**, od roku 2002 ako **Prírodné rezervácie Tatier** (spolu s Poľskom)
3. **Prírodná a kultúrna krajina Podunajska** (spolu s Českom, Rakúskom a Maďarskom),
4. **Gejzír v Herľanoch**,
5. **Mykoflóra Bukovských vrchov**.

Prvý Predbežný zoznam SR obsahoval aj tieto lokality: Archeologická lokalita a ruiny hradu Devín, Nitra – Horné mesto s hradom, Pralesy Polonín, Prielom rieky Dunajec, Národný park Malá Fatra. Niektoré z týchto návrhov boli neskôr modifikované a doplnené (napríklad na Pralesy Slovenska, resp. Karpatské bukové pralesy, o prírodné rezervácie Považia; z typologického hľadiska o Reprezentatívne lesné ekosystémy Slovenska a Reprezentatívne mykocenózy Slovenska).

* * *

V súvislosti s potrebou diferenciácie hodnôt a nárastom počtu schválených lokalít svetového dedičstva za 40 rokov v ročnom priemere o 23 lokalít, Európsky

parlament odporučil vypracovať klasifikačný systém Európskeho dedičstva. Zároveň prijal rezolúciu č. 2000/2036(INI) o aplikácii Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva v členských štátoch Európskej únie. Rezolúcia vyzýva k zvýšenej až vzorovej starostlivosti o toto dedičstvo a odporúča vyčleniť na tento účel finančné prostriedky v rámci environmentálnych a kultúrnych programov. Žiada v tomto smere využiť aj právne nástroje EÚ (napríklad *Environmental Impact Assessment Directive*) a jej členských štátov.

Logo svetového dedičstva (kosoštvorec – dielo človeka v kruhu – symboly prírody), ktorého autorom je Michel Olyff, postupne preniká na stránky encyklopédií a atlasov, do školských učebníc, do sprievodcov po štátoch sveta, do katalógov cestovných kancelárií, na panely svetových výstav, do expozícií múzeí, na stránky relevantných novín a časopisov atď. Starostlivosť o svetové dedičstvo sa stáva predmetom rokovaní svetových, regionálnych i národných orgánov, odborných inštitúcií, záujmových združení i orgánov samospráv. Preniká aj do najzaostalejších a najpanenskejších kútov sveta, šíri osvetu a posvätnú úctu k nespochybniteľným hodnotám, ktoré reprezentuje. Čoraz menej politikov a ľudí sa pýta: „Čo z toho máme, že sa nejaké alebo naše lokality stanú svetovým dedičstvom?“ Verme, že ich potomkovia už takúto primitívnu otázku nepoložia a generácia 3. tisícročia odovzdá zachované svetové dedičstvo generáciám ďalších tisícročí.

Obrázky k článku sú na strane 3 (dole) a 4 obálky.

RNDr. Jozef Klinda,
klinda.jozef@enviro.gov.sk
Ministerstvo životného prostredia SR, Nám. L. Štúra 1, 812 35 Bratislava